

ZARYS KARTOGRAFII TURYSTYCZNEJ POLSKI

Masowy rozwój turystyki oraz głębokie zainteresowanie szerokich rzesz ludności krajoznawstwem łączy się z reguły z chęcią posiadania map turystycznych. Mapa kusi swą barwnością i tysiącami szczegółów. Mimo że dla potrzeb ruchu turystycznego wydawane są specjalne — często uproszczone — mapy pewnych obszarów, sporządzane w rozmaitych skalach, to jednak posługiwanie się takimi mapami wymaga również pewnego opanowania wiedzy ogólnogeograficznej, a niekiedy nawet ściśle kartograficznej. Wędrowki krajoznawczo-turystyczne w każdym terenie, a szczególnie górskim, bez mapy są nie tylko utrudnione, niebezpieczne i pozbawione wartości krajoznawczych, ale odbierają turystyce znaczną część przyjemności wynikających z doznań natury poznawczej.

Zastanawia fakt popularności wszelkich map, w tym również turystycznych. Liczba wydawnictw map turystycznych jest olbrzymia, a liczebność wydanych map — wprost ogromna. Najlepsze mapy turystyczne posiada obszar ALP (Szwajcaria, Francja, Austria, Niemcy) — pisze J. Szaflarski. (19) Przodują w tej mierze również takie państwa jak ZSRR, Wielka Brytania oraz Finlandia i Szwecja. Mapa zastępuje najszczegółowsze opisy przedmiotów i zjawisk występujących na powierzchni Ziemi. Otrzymujemy przy tym obraz przejrzysty, poglądowy i pełen kształcących treści.

Początki kartografii polskiej sięgają XV wieku. Są to w pierwotnej formie szkice terenowe, później mapy o dość wiernym obrazie kartograficznym Polski. Już w XVI w. Polska posiadała własną szczegółową mapę w skali 1 : 1 mln,

wyprzedzając pod tym względem wiele państw europejskich. Do znakomitych polskich kartografów zaliczyć należy B. Wapowskiego (XVI w.), J. A. Jabłonowskiego (XVIII w.), St. Staszica i J. Kolberga (XIX w.). Od roku 1919 wiele map wydawał Wojskowy Instytut Geograficzny, przy czym redakcja ich była w licznych przypadkach oparta na danych zaczerpniętych z pomiarów triangulacyjnych, dokonanych w drugiej połowie XIX w. oraz na początku XX w. przez państwa zaborcze. Po II wojnie światowej, w Polsce Ludowej prace edytorskie podejmuje Centralny Urząd Geodezji i Kartografii oraz Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych. Osiągnięcia kartografii polskiej nie pozostają bez wpływu na poziom opracowywanych map turystycznych.

Najstarszą mapą turystyczną, jaką udało nam się odszukać w zbiorze dawnych map turystycznych Uniwersytetu Warszawskiego, jest mapa Wysokich Tatr, przedstawiona w skali 1:25 tys., wydana przez Towarzystwo Tatrzańskie w Krakowie w roku 1903. Mapa ta opracowana była według danych uzyskanych ze zdjęć fotogrametrycznych z roku 1896 oraz na podstawie sztabowej mapy austriackiej — i zachowała błędy swego pierwowzoru. Wydana zaś była w dwu wersjach.

Również całkowicie na podstawie map sztabowych została opracowana przez Tadeusza Zwolińskiego mapa Tatr Polskich w skali 1:37,5 tys., obejmująca środkową część Tatr. Mapa ta po raz pierwszy była wydana tuż przed I wojną światową, po wojnie zaś doczekała się kilku wznowień. Turyści przez wiele jeszcze

lat posługiwali się tą właśnie mapą Tatr oraz austriackimi i niemieckimi mapami sztabowymi.

Dla obszaru Karpat używana była mapa austriacka w skali 1:75 tys., nie zawierająca informacji turystycznych. Na przełomie lat 1927–28 ukazała się nowa mapa, o charakterze ściśle turystycznym. Była to *Mapa turystyczna Karpat Polskich*, obejmująca tereny Beskidu Zachodniego, a składająca się z 7 arkuszy w skali 1:100 tys. Wydana została przez Towarzystwo Kartograficzno-Wydawnicze „Gea” w Warszawie. „Gea” była to instytucja wydawnicza pracująca m. in. na zlecenie Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (PTT). Nowa mapa turystyczna objęła swoim zasięgiem tereny Beskidu Żywieckiego, Śląskiego, Małego, Sądeckiego i Wschodniego oraz tereny: Pilsko–Babia Góra i Szczawnica–Pieniny. Podkład topograficzny do wymienionych map zaczerpnięto z austriackich map topograficznych o skali 1:75 tys. Dane turystyczne zaś opracowali specjaliści z PTT. — *Wadą tych map było niestaranne cieniowanie oraz błędy graficzne doboru kolorów i grubości poszczególnych linii* (1).

W roku 1928 ukazały się ponadto mapy turystyczne Karpat Wschodnich w skali 1:100 tys., wydane również przez Towarzystwo Kartograficzno-Wydawnicze „Gea”. Były to dwa arkusze: jeden obejmujący tereny Czarnohora–Żabie, drugi zaś Jaremcze–Worochta. W treści tych map dominuje sieć dróg i szlaków narciarskich. Teren, według relacji H. Gąsiorowicza (2), pokazany był w kolorach: seledyn (lasy) i jasny brąz (góry zalesione). Rzeźbę terenu oddawały warstwy o kolorze brązowym (cięcie co 50 m), eliminujące metodę kreskową, charakterystyczną dla map austriackich, a w znacznym stopniu zaciemniającą obraz ukształtowania powierzchni. Omawiane mapy zyskały dzięki temu na przejrzystości. Do błędów, wytkniętych przez ówczesnego recenzenta, należały: częściowo austriackie nazewnictwo oraz niepełne objaśnienia stosowanych znaków. W tym samym roku ukazała się nakładem księgarni L. Zwolińskiego w Zakopanem mapa przeglądowa Tatr w skali 1:200 tys., autorstwa T. Zwolińskiego.

W tym samym okresie ukazują się również dwie mapy autoryzowane, mianowicie Gorganów Zachodnich, w skali 1:100 tys., opracowane przez A. Lenkiewicza, a wydane przez

Spółkę Akcyjną „Książnica-Atlas”. Mapa Gorganów zawierała dane dotyczące szlaków narciarskich. Odnaczała się ona czystym i przejrzystym rysunkiem, wolna była również od błędów onomastycznych. Recenzent dokonujący jej oceny na łamach czasopisma „Wierchy” poczynił uwagi o ważkim znaczeniu. Twierdził on, mianowicie, że recenzje map turystycznych oddawanych do druku powinny być dokonywane przez znawców okolicy, co stało się następnie regułą w postępowaniu oficyn wydawniczych.

W roku 1930 ukazała się kolejna mapa T. Zwolińskiego. Była to mapa Tatr w podziale 1:100 tys., z planem Zakopanego. Do najcenniejszych map opracowanych przez tego autora należy zaliczyć mapę Tatr, w dwóch arkuszach, w skali 1:40 tys. Obejmowała ona obszar całych Tatr (dotychczas wydawane mapy polskie i obce obejmowały jedynie Tatry Wysokie). Pierwszy arkusz, pt. *Tatry Wysokie i Bielskie*, wydany został przez „Książnicę-Atlas” we Lwowie w roku 1931. Była to doskonała mapa, oparta wprawdzie na podkładzie topograficznym zaczerpniętym ze starych map austriackich, poprawionym jednak i uzupełnionym nowymi danymi, dotyczącymi rzeźby terenu, zasięgu lasów i kosodrzewiny. Ze szczególnym pietyzmem opracował autor rzeźbę terenu, wizerunki większości skał zostały wykonane z natury. Zaznaczono również cyrki lodowcowe i jaskinie oraz wprowadzono wiele informacji istotnych dla turysty górskiego. Była to, zdaniem recenzentów, mapa o „wspaniałych kolorach” i bogatej treści, lepsza od ówczesnych map czeskich, węgierskich i niemieckich. W roku 1936 „Książnica-Atlas” wydaje jeszcze *Mapę przeglądową Tatr* w skali 1:100 tys. oraz kolejne wybitne dzieło kartograficzne T. Zwolińskiego, pt. *Tatry*, w skali 1:50 tys.

Obok tych wybitnych jak na owe czasy map turystycznych, ukazywały się również nieco gorsze mapy innych regionów Polski, jak np. wydana w Cieszynie w roku 1930 mapa Beskidu Śląskiego, autorstwa St. Sowy, odznaczająca się ciężkim i grubym rysunkiem, zawierająca przy tym błędy w nazewnictwie. — *Nowością zasługującą na wyróżnienie było w tej mapie podanie czasów potrzebnych na przebycie określonej trasy* (15).

W roku 1932 ukazała się *Mapa Beskidu*

w skali 1:75 tys., opracowana przez E. Stornawskiego i wydana przez *Beskidenverein* (mapa w języku polskim i niemieckim). Obejmowała ona tereny od Andrychowa po Wielką Raczę oraz od Cieszyna po Jordanów. Była to jednak mapa mało dokładna.

W roku 1930 wydana została mapa szlaków turystycznych w Beskidach, autorstwa K. Sosnowskiego oraz Z. i T. Wyrobków, w skali 1:200 tys. Mapa ta obejmowała obszar od Krynicy aż po Cieszyn. — *Główną jej wartością było dość dokładne pokazanie przebiegu szlaków turystycznych tego terenu oraz miejsc lokalizacji schronisk turystycznych* (4). Nie odzwierciedlała ona jednak rzeźby terenu. W Katowicach ukazała się w tym czasie *Mapa schematyczna Beskidu Zachodniego od Cieszyna do Babiej Góry*, w skali 1:75 tys. Opracował ją U. Sojka. — *Charakteryzowała się ona przeładowaniem treści, zbędnej dla turysty, błędami w znakowaniu tras turystycznych oraz błędami w nazewnictwie* (14).

W latach 1932–33 kilku kartografów podjęło próbę zastosowania form graficznego przedstawienia treści turystycznej. T. Zwoliński opracował dwie mapy „perspektywiczno-plastyczne”: *Krakowsko-Śląski Okręg Turystyczny* i *Karpacki Okręg Turystyczny*. Mapy te zostały wydane przez Drukarnię Narodową w Krakowie, nakładem Polskich Kolei Państwowych. J. Sarnicki i St. Leszczyński opracowali na zamówienie Towarzystwa Krzewienia Narciarstwa blokdiagram *Grupa Babiej Góry*. Inne tego typu obrazy terenu — sporządzone głównie przez J. Sarnickiego przy współdziałaniu J. Klimaszewskiego i A. Zielińskiego — obejmowały tereny: Górców, Beskidu Wyspowego, Piłska i Wielkiej Raczy, Baraniej Góry, Beskidu Małego i Śląskiego oraz Czarnohory. Opracowania te spełniały rolę informacyjną i służyły głównie turystom-narciarzom. Ówczesni recenzenci odnosili się do tych prób z wielką rezerwą.

Na krótką wzmiankę zasługują również *Narciarskie mapy śniegowe*, wydawane w okresie międzywojennym przez Ligę Popierania Turystyki (wydawca: Państwowy Instytut Meteorologiczny i Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa). Na mapy konturowe Karpat nanoszono, obok danych odzwierciedlających warunki atmosferyczne, również dane o grubości pokrywy śnieżnej oraz opis głównych gatunków śniegu.

W okresie międzywojennym działał w Polsce — jak już wspomniano — Wojskowy Instytut Geograficzny. Placówka ta zajmowała się opracowywaniem i wydawaniem map Polski i systematycznie prowadziła prace zmierzające do stworzenia nowej, całkowicie polskiej mapy szczegółowej. Trzy podstawowe serie wydawnicze WIG to: *Mapa szczegółowa* w skali 1:25 tys., *Mapa taktyczna* w skali 1:100 tys. oraz *Mapa operacyjna* w skali 1:300 tys. W każdej z wymienionych serii część map została wydana w dwóch wersjach — podstawowej i turystycznej. Arkusze obejmujące atrakcyjne tereny turystyczne opatrzone były wielobarwnym nadrukiem treści zawierającej informacje dla turystów. Niektóre arkusze zostały specjalnie opracowane dla wydania turystycznego. Mapa w skali 1:25 tys., którą zaczęto wydawać w roku 1930, miała w wersji zwykłej dwa kolory, w wersji turystycznej zaś — pięć do sześciu kolorów. — *Wydanie turystyczne nie różniło się w rysunku od wydania normalnego — zazwyczaj dwukolorowego, na które w celu podniesienia czytelności mapy nadrukowano kolor niebieski na wody, zielony na lasy i cieniowanie terenu w kolorze szarofioletowym* (5). Mapa Polski w skali 1:100 tys. wydawana była w czterech kolorach. Zyskała ona wysoką ocenę, jako *chlubny, podziw budzący dorobek początkującego Wojskowego Instytutu Geograficznego* (2). Wydawanie tej mapy rozpoczęło w roku 1923 i, podobnie jak w wypadku *Mapy szczegółowej*, niektóre arkusze terenów górskich opracowano w wersji turystycznej, która nie różniła się rysunkiem, lecz została uzupełniona treścią turystyczną oraz cieniowaniem rzeźby w kolorze czerwonym i szarofioletowym (5). Mapy te nie ustępowały najpiękniejszym wydawnictwom kartograficznym szwajcarskim czy też niemieckim, stanowiącym ówczesnie prawdziwą rewelację w omawianej dziedzinie. Osiągnięcia te wpłynęły dodatnio na dalszy rozwój turystyki górskiej.

Mapy i plany opracowane przez WIG prowadzane były m. in. przez specjalną Centralę Sprzedaży Map, mieszczącą się w Warszawie przy ul. Sienkiewicza. H. Gąsiorowski na łamach czasopisma „Wierchy” pisał, że: (...) *ogół turystyczny oczekuje niecierpliwie ukazania się dalszych, karpackich arkuszy obu map i przyspieszenia ich wydania z uwzględnieniem postula-*

tów turystyki, co rozwiąże najlepiej trudną i skomplikowaną sprawę wydania osobnych map turystycznych (2). Pracami WIG kierował płk dypl. T. Zieleniewski, współpracując z kierownikiem Centralnego Biura PTT, mgrem W. Mileskim.

Ukazują się wprawdzie jeszcze w tym czasie mapy opracowane przez indywidualnych autorów (np. *Pieniny* F. Rapfa, w skali 1:30 tys., lub *Mapa woj. śląskiego* F. Popiołka i Z. Lewickiego, w skali 1:400 tys.), jednakże największe zapotrzebowanie istniało na precyzyjne mapy turystyczne WIG. Dziś, oceniając tę sprawę z perspektywy czasu, należy się dziwić, że tak dokładne mapy typu topograficznego były ogólnie dostępne na wewnętrznym rynku wydawniczym.

W okresie od roku 1931 do 1938 ukazały się w wersji turystycznej, następujące ważniejsze mapy topograficzne gór, wyżyn i pogórza oraz okolic niektórych miast, opracowana przez WIG:

— *Mapa fotogrametryczna Tatrzeńskiego Parku Narodowego*, w skali 1:20 tys. (1934 r.), której opracowanie trwało przeszło 10 lat. „Przegląd Turystyczny” nr 3/10, 1934, R. III, w dziale recenzji pisał, że: (...) *mapa ta jest ostatnim słowem techniki kartograficznej dźwigniętej metodą fotogrametryczną na nieprzezwalane dawniej wyżyny. Mapa ta odda nieocenione usługi zarówno turystom, jak i naukowcom pragnącym mieć mapę naprawdę dokładną, barwną, ze wspaniałą rzeźbą terenów, z wyszczególnieniem lasów i kosodrzewiny, wszelkich szlaków i ścieżek. Pomnikowej wartości wydawnictwa nie umniejszają pewne drobne usterki. Stanowi ona prawdziwą rewelację w historii naszej kartografii górskiej. Ukaże się ona w kilku wydaniach, między innymi turystycznych. Na razie ukazało się wydanie ogólne.* — Była to wielka mapa, o wymiarach 85 × 140 cm.

— Mapy okolic Częstochowy: Olkusza, Oświęcimia, Chrzanowa, Gliwic, Katowic, Rybnika, Opawy (1933 r.), w skali 1:100 tys.

— Mapy Beskidów Zachodnich i Tatr, w skali 1:100 tys. (13 arkuszy): Skoczów, Cieszyn, Bielsko, Żywiec, Ujsoły, Wadowice, Wieliczka, Babia Góra, Rabka, Chyżne, Zakopane, Tatry Zachodnie i Wysokie.

— Mapy okolic Krynicy, w 7 arkuszach, w skali 1:25 tys.

— *Mapa Gór Świętokrzyskich*, w 4 arkuszach, w skali 1:25 tys.

— *Mapa okolic Krakowa*, w 8 arkuszach, w skali 1:25 tys.

— *Mapa okolic Krynicy, Szczawnicy, Skoła, Nadwórze, Porohy, Rafajłowa, Sanoka*, w skali 1:100 tys.

— *Mapy okolic Cieszyna, Lwowa i Krakowa*, w skali 1:300 tys.

Łącznie, do roku 1936, wydano już 32 arkusze map w skali 1:100 tys., obejmujących obszar Karpat.

Z turystycznych map obszarów nizinnych okresu międzywojennego na wyróżnienie zasługowały:

— *Mapa wybrzeża Bałtyku i Gdańska*, opracowana przez Fr. Karpowicza, w skali 1:125 tys.

— *Mapa polskiego Wybrzeża*, w skali 1:100 tys., wydana nakładem Polskiego Towarzystwa Księgarń Kolejowych „Ruch”.

— *Mapa polskiego Wybrzeża*, w skali 1:300 tys., opracowana przez J. Winnickiego, która doczekała się kilku wydań. Wydawcą były Zakłady Kartograficzne w Poznaniu.

— *Mapa Dniestru od Halicza do Okopów Świętej Trójcy*, w skali 1:100 tys., opracowana dla użytku kajakarzy przez E. Doubrawę, a wydana przez Ligę Morską i Kolonialną w Stanisławowie (1938 r.).

— *Mapa dróg wodnych Rzeczypospolitej Polski*, w podziale 1:1 mln, opracowana przez C. Kołodziejkiego i D. Wacandze. Mapa ta zawierała dodatkowo alfabetyczny spis rzek, jezior i kanałów, przepisy i znaki żeglowania oraz alfabetyczny słownik rzeczowy.

— *Plany jezior wigerskich*, zamieszczone w tomie XVIII „Pamiętnika Fizjograficznego” z roku 1903.

— *Mapa topograficzna okolic Warszawy*, będąca reprodukcją map niemieckich, w skali 1:100 tys., uzupełnionych i opracowanych w pięciu kolorach (1919–1922 r.).

— *Mapa okolic Warszawy*, opracowana przez Fr. Karpowicza, „dla wycieczek i letników”.

— *Mapa pow. bydgoskiego*, opracowana przez St. Łabendzińskiego, w skali 1:100 tys., wydana przez „Spółkę Pedagogiczną” w Poznaniu. Mapa ta zawierała kartony w skali 1:25 tys. miast: Bydgoszcz, Koronowo, Solec i Fordon.

— Mapa wycieczkowa Puszczykowa i Mosiny, autorstwa H. Paustera, w skali 1:25 tys.

Jak wynika z powyższego przeglądu, pokrycie obszaru Polski mapami turystycznymi w okresie międzywojennym koncentrowało się głównie na terenach górskich, co było niewątpliwie wynikiem działalności prężnych organizacji turystycznych, które popularyzowały wszelkie formy turystyki górskiej. Istniała poza tym praktyczna możliwość zaopatrywania turystów w dobre mapy wszystkich ważniejszych regionów turystycznych Polski. Mapy te rozprawdzano m. in. w sposób zbiorowy przez towarzystwa turystyczne, na warunkach ulgowych, przy czym do przydziału kwalifikował Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

Po drugiej wojnie światowej przez około 10 lat na krajowym rynku kartograficznym brak było aktualnych, możliwie wszechstronnie opracowanych map turystycznych. W użyciu są w tym czasie mapy turystyczne z okresu międzywojennego oraz stare mapy topograficzne zarówno polskie, jak i niemieckie. Brak map był tak dotkliwy — jak podaje W. Milata — że wycieczki, idąc od schroniska do schroniska, rysowały na kalce w zeszytach trasy wędrówek dla stworzenia chociażby prymitywnych map szlaków górskich (8).

Spotyka się jednak w tym okresie sporadycznie uproszczone mapy turystyczne opracowane staraniem towarzystw, instytucji lub osób szczególnie zainteresowanych problemami turystyki. I tak w roku 1947 Wojskowy Instytut Geograficzny Ludowego Wojska Polskiego wydał jedną z lepszych map Polski tego okresu, w skali 1 : 500 tys. Jej treść topograficzna była jednak bardzo skąpa, dlatego mapa ta była niezbyt przydatna dla celów turystycznych.

W roku 1948 ukazuje się *Mapa Kotliny Kłodzkiej i gór przyległych* w skali 1:100 tys., opracowana przez W. Walczaka, a wydana przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Kłodzkiej. Odznaczała się ona niezwykłą barwnością, przejrzystością i posiadała dość bogatą treść topograficzną. — *Wadą jej była generalizacja warstw oraz wadliwe naniesienie szlaków* (7).

W roku 1948 niestrudzony T. Zwoliński wydaje również swoją uzupełnioną mapę Tatr w skali 1:50 tys., co w znacznym stopniu za-

spokoilo istniejące zapotrzebowanie. W tym samym roku ukazuje się również *Mapa Karkonoszy i Kotliny Jeleniogórskiej* w skali 1:75 tys., wydana przez Główny Urząd Pomiarów Kraju, w roku 1949 zaś — II wydanie (nakładem PTT Oddział „Beskid”) przedwojennej mapy turystycznej Pienin w skali 1:30 tys., opracowanej przez M. Bogaczyka i F. Rapfa. W roku 1950 ukazuje się mapa szlaków turystycznych Beskidów w skali 1:500 tys., wydana przez oddział PTT w Bielsku-Białej.

Od roku 1951 rozszerzyły się znacznie w omawianej dziedzinie możliwości wydawnicze. Powstało bowiem w Warszawie Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych (PPWK), które m. in. rozpoczęło opracowywanie i wydawanie map turystycznych. Pierwsze z nich pojawiły się jednak dopiero w roku 1957; były to: *Jeziro Mamry, Jeziro Śniardwy, Tatry i Pieniny* — wszystko w skali 1:75 tys.

Ponadto w okresie pierwszego 10-lecia powojennego ukazują się staraniem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego mapy szkicowe terenów turystycznych, wydane przez „Sport i Turystykę”. Celem tego cyklu edytorskiego było — według słów W. Krygowskiego — *wobec zupełnego braku prawdziwych map, danie do ręki turyście chociażby surogatu, który pozwoliłby na schematyczną orientację* (12). Ukazują się więc mapy autoryzowane: *Bieszczady i Beskid Niski* — W. Krygowskiego, *Pieniny* — E. Moskały i W. Krygowskiego, *Gorce i zachodnia część Beskidu Zachodniego* — J. Rutkowskiego i B. Małachowskiego, *Beskid Śląski, Żywiecki i Mały* — S. Clerneckiego i M. Bieleckiego.

Od roku 1958 PPWK wydaje nowe mapy turystyczne, obejmujące swoim zasięgiem coraz więcej najciekawszych pod względem krajobrazowym terenów Polski. Ukazują się więc mapy *Gorców i Karkonoszy* w skali 1:75 tys., *mapa Pienińskiego Parku Narodowego* w skali 1:22,5 tys. oraz inne.

Do roku 1976 wydano 56 map turystycznych, oprócz tego zaś cztery mapy plastyczne ilustrujące trójwymiarowo tereny *Gór Świętokrzyskich* (1:400 tys.), *Tatr* (1:75 tys.) *Karkonoszy* (1:75 tys.) oraz *Bieszczadów* (1:125 tys.).

Interesująco kształtuje się tzw. „pokrycie” terenu Polski mapami turystycznymi. Z analizy

wynika, że najdokładniej skartowane zostały tereny Karpat oraz częściowo pojezierze mazurskie i pomorskie. W chwili obecnej dla wszystkich ważniejszych z punktu widzenia turystycznego i krajoznawczego obszarów Polski istnieją odpowiednie mapy. Niektóre z nich zawierają w swej treści, obok mapy w skali głównej, tzw. „kartony”, przedstawiające wybrane fragmenty terenu w sposób bardziej szczegółowy.

Mapy wydane dotychczas przez PPWK można podzielić, według S. Tymowskiego (21), na następujące rodzaje:

- terenów górskich i podgórskich,
- obszarów pojezierzy,
- szlaków wodnych,
- okolic miast,
- turystyczne miast.

Powyższy podział, wprowadzający porządek w zakresie klasyfikacji map turystycznych, uznać trzeba za słuszny i pożądany. Oceniając powojenny dorobek polskiej kartografii turystycznej stwierdzić należy, że mapy opracowane przez PPWK należą w chwili obecnej do najlepszych, choć jeszcze nie zawsze doskonałych wydawnictw tego typu. PPWK powróciło w redagowaniu map do zasady nanoszenia treści informacji turystycznej na możliwie aktualne tło uproszczonej mapy topograficznej. Dane dotyczące spraw turystycznych recenzowane są w zasadzie przez fachowców terenowych. Do grona osób opracowujących treść współczesnych map turystycznych regionów górskich należą: W. Krygowski, W. H. Paryski, Z. Korosadowicz, J. Zembrzusi, S. Kowalewski, M. Piwowar, T. Steć, J. Buraczyński i inni.

Mapy turystyczne, szeroko rozpowszechnione i ogólnie dostępne, nie zawierają jednak niektórych elementów topograficzno-orientacyjnych. Mapy PPWK przedstawiają: bogatą sieć wodną, rzeźbę terenu zaznaczoną poziomiami i barwnym rozlokowaniem lub rysunkiem cieniowym, osadnictwo, lasy, koleje ze stacjami, drogi z przystankami PKS, a ponadto treść ich uzupełniona jest informacją turystyczną. Na mapach oznaczone są bowiem hotele, motele, schroniska, restauracje, bary, placówki pocztowe, stacje benzynowe, stacje obsługi samochodów, zamki, zabytkowe ruiny, kościoły i klasztory oraz inne zabytki architektury, parki narodowe i rezer-

waty przyrody, znakowane szlaki turystyczne i inne obiekty turystycznego zainteresowania.

Analizując kolejno poszczególne zasadnicze elementy map turystycznych stwierdzić należy, że:

- skala liczbowa, wyrażająca zmniejszenie wymiarów liniowych na mapie w stosunku do ich odpowiednika w terenie, podana została w większości map turystycznych prawidłowo. Jednakże ze względu na różne wartości mianownika, który zazwyczaj nie jest liczbą „okrągłą”, turysta spotyka się ze znacznymi trudnościami w obliczaniu odległości oraz w korzystaniu z podziałki liniowej;

- rzadko występującym elementem map turystycznych są współrzędne kartograficzne i współrzędne prostokątne;

- pomijane są również oznaczenia punktów geodezyjnych;

- rzeźba terenu najczęściej przedstawiona jest za pomocą metody poziomicowej, nierzadko wzbogaconej barwnym rozkolorowaniem oraz cieniowaniem; omawiane mapy górskie zawierają dość gęstą sieć punktów wysokościowych;

- hydrografia przedstawiona jest w sposób bardzo zgeneralizowany – nawet na mapach szlaków wodnych pominięto wiele informacji dotyczących urządzeń wodnych (np. brak oznaczeń mostów); użytkownik map uzyskuje więc w tym zakresie jedynie ogólny zarys obrazu rzeczystego;

- zasięgi lasów przedstawia się na mapach turystycznych w zasadzie prawidłowo, pomijając jednak przy opracowaniu tego elementu informacji dotyczące rodzajów lasów, gatunków itp., ale w wielu wypadkach jest to uzasadnione potrzebami odbiorców oraz czytelnością mapy;

- znaki obrazujące bagna, piaski czy łąki często są rozmieszczane w sposób dowolny i ich lokalizacja odbiega od rzeczywistości;

- obraz sieci linii kolejowych i dróg kołowych jest w większości map bardzo uproszczony; często linie te ulegają przesunięciu, co jest podyktowane koniecznością uczynienia obrazu;

- znaki umowne przedstawiające zabudowania są bardzo schematyczne: kwartały w osiedlach zachowują wprawdzie swój właściwy kształt, jednakże mapy turystyczne z zasady nie wyróżniają pojedynczych budynków;

— treść zawierająca ściśle informacje turystyczne składa się z wielu elementów jak: szlaki turystyczne i trasy narciarskie, baza noclegowa i żywnościowa, zabytki, pomniki przyrody itp.; należy stwierdzić, że informacja ta jest bogata i na ogół dokładna, w nielicznych jedynie wypadkach pominięto jej część, nie zaznaczając miejsc biwakowych czy punktów widokowych;

— na mapach turystycznych pomija się informacje dotyczące obiektów przemysłowych i gospodarczych;

— plany miast i mapy szlaków wodnych nie uwzględniają tak ważnego dla turysty elementu jak rzeźba terenu; na planach tych z reguły nie zaznacza się także zróżnicowania typów zabudowy; mapy szlaków wodnych zaś wykazują niedostatek informacji potrzebnych turystom-wodniakowi; ponadto obraz szlaku jest zwykle zbyt zgeneralizowany.

Wykaz map turystycznych wydanych przez PPWK zawarty jest w katalogach wydawanych okresowo przez to przedsiębiorstwo. Ogółem wydano dotychczas 47 planów miast, 47 map turystycznych poszczególnych regionów Polski, kilka map szlaków wodnych, mapy dla turystów zmotoryzowanych i inne.

*

Ten w wielkim skrócie naszkicowany zarys i analiza historycznych etapów rozwoju kartografii map turystycznych skłaniają do refleksji, które chcielibyśmy przedstawić w formie następujących wniosków:

1. Kartografia map turystycznych posiada w Polsce bogate tradycje, predysponujące współczesnych wydawców do osiągnięcia wysokiego poziomu w tej dziedzinie.
2. Na rynku krajowym pojawia się szereg map turystycznych, opracowanych przez różne instytucje wydawnicze, jednak najbardziej war-

tościowymi, z punktu widzenia potrzeb turysty, są bezsprzecznie mapy wadawane przez PPWK.

3. Należałoby ograniczyć napływ na rynek map mniej wartościowych, produkowanych przez niektóre wydawnictwa (szczególnie wydawnictwa książkowe), publikacje te bowiem kształtują również w znacznym stopniu pojęcia odbiorców o niedoskonałości współczesnych map turystycznych.
4. Należy w dalszym ciągu zwiększać stopień tzw. pokrycia terenowego mapami turystycznymi, przy czym o wyborze terenu powinna decydować kompleksowa analiza ruchu turystycznego w poszczególnych regionach kraju.
5. Wadą obecnie wydawanych map turystycznych jest pozbawienie ich nieraz całkowicie sieci współrzędnych kartograficznych, co utrudnia w znacznym stopniu posługiwanie się mapą w celach dydaktycznych i praktycznych (nauczanie zasad terenoznawstwa, określanie i wyszukiwanie dowolnych miejsc i ich wskazywanie, pomiary itp.). Brak współrzędnych kartograficznych należałoby zrekompensować chociażby dowolną siatką współrzędnych geometrycznych.
6. Generalizacja niektórych elementów topograficznych jest w chwili obecnej zbyt daleko posunięta. Dalsze uproszczenia w tym względzie powinny ulec zahamowaniu.
7. Należałoby wydawać więcej niż dotychczas map wielkoskalowych, które obok informacji turystycznej mogłyby pomieścić możliwie pełną informację topograficzną.
8. Na mapach turystycznych powinno zwiększyć się ilość znaków umownych dotyczących głównie tak ważnych elementów informacji, jak ostrzeżenia przed niebezpieczeństwami oraz możliwości uzyskania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach.

PIŚMIENNICTWO

- (1) H. Gąsiorowski: *Mapa turystyczna Karpat Polskich w nowej podziale*, „Wierchy”, R. VI, 1928.
- (2) H. Gąsiorowski: *Wschodniokarpackie arkusze map wojсковych Polski*, „Wierchy”, R. IX, 1931.
- (3) W. Goetel: *Mapa fotogrametryczna Parku Narodowego*, „Wierchy”, R. XII, 1934.
- (4) W. Goetel: *Mapa szlaków turystycznych w Beskidach*, „Wierchy”, R. VIII, 1930.

- (5) W. Grygorenko: *Redakcja i opracowanie map ogólnogeograficznych*, Warszawa 1970, PPWK.
- (6) M. Łakoma: *Mapa turystyczna „Wielkie Jeziora Mazurskie”*, „Przegląd Geodezyjny” nr 1, 1962.
- (7) W. Milata: *„Kotlina Kłodzka i góry przyległe”*, „Wierchy”, R. XIX, 1949.
- (8) W. Milata: *Tatry — mapa turystyczna w podziale 1:50 tys.*, „Wierchy”, R. XIX, 1949.

(9) W. Milata: *Mapa Polski 1:500 tys., „Wierchy”*. R. XIX, 1949.

(10) W. Milata: *Mapa Karkonoszy i Kotliny Jeleniogórskiej, „Wierchy”*, R. XIX, 1949.

(11) W. Królikowski: *Mapy turystyczne wydane przez PPWK, „Przegląd Geodezyjny”* nr 8/9, 1959.

(12) W. Krygowski: *Na marginesie wydanych map turystycznych, „Wierchy”*, R. XXVII, 1958.

(13) PPWK, Warszawa: *XV lat w służbie polskiej kartografii*, Warszawa, 1966.

(14) K. Sosnowski: *Mapa schematyczna Beskidu Zachodniego, „Wierchy”*, R. VIII, Kraków 1930.

(15) K. Sosnowski: *„Beskidy Śląskie”, „Wierchy”*, R. VIII, 1930.

(16) M. Sokołowski: *Recenzja przewodnika po Tatrach i Zakopanem, „Wierchy”*, R. VIII, Kraków 1930.

(17) M. Sokołowski: *Tadeusz Zwoliński: „Tatry”, „Wierchy”*, R. IX, 1931.

(18) J. Szaflarski: *Pierwsze mapy topograficzne Tatr z końca XVIII w., „Wierchy”*, R. XXII, 1953.

(19) J. Szaflarski: *Zarys kartografii*, Warszawa 1965, PPWK.

(20) M. Terlak: *Recenzja mapy Karkonoszy, „Przegląd Geodezyjny”* nr 2, 1959.

(21) S. Tymowski: *Uwagi o mapach turystycznych wydanych w latach 1957–61 przez PPWK, „Przegląd Geodezyjny”* nr 1, 1962.